

חוט השדרה — שנפסק טרפה. וכולו מננה ז"אלו טריפות" (חולין מבג). דמתתאי פסק ליה — שמשפיל לחותכה סמוך לזנב, שאפילו נפסק החוט גלותו אלוה אין הנהמה נטרפה זו, כדאמרין ז"אלו טריפות" (שם מהג): עד היכן חוט השדרה — עד צין הפרשות, דהיינו כנגד היריכים, שהחוט מתפלל שם לשלשה: האחד פורש ללד עגס ימין האליה שקורין *הנק"ש זלעו, והשני לשמאלו, והשלישי הולך כדרכו עד סוף הזנב. ומצין הפרשות והללה לא מתקרי חוט השדרה להטריף זו, שכבר הנהמה נסמך על ירכה ולא על חללה, ואין לריך לחוט. והא נמי מצין הפרשות ולמטה פסקי לה לאליה, וזדק כל החוט הנשאר מצין הפרשות ולמעלה עד המום של ראש שהוא יולא משם. מקום שהכליות יועצות — למעלה מן הפרשות הוא. צנרכות (סאח), אמרינן: לז מצין כליות יועצות. היכא דלייף — שמחוצר מחוץ ללד הגג, ואינו פותח ללד הגג, אלא ללד החלל מנקה את השדרה כולה לארכה. שלמה תהוי — אפילו לאחר עריפה, עולמית. אלמא, לא מצינו למיטבר גרמי ולמיבדק אי טרפה היא דנימי אחריתי. מאי נפקא מינה — אי טרפה היא? הא לאו קרבן הוא. ומ"הערופה" לא נפקא אלא שמהא לעולם ענין עריפה, שלא ינתנה לאצרון, אכל טרפות מחיים לא שמעינן מינה! האמר רבי ינאי — בקדושין (גזא), לענין לאסור צהנאה. כפרה כתיב בה בקדשים — "כפר לעמך ישראל", מה קדשים אסורין צהנאה — אף היא אסורה צהנאה, והכי נמי לענין טרפה מהתם חיפוק. כשהיא שלמה — שלא ינתנה. חטאת קרייה רחמנא — (צמדנר יט) "למי נדה חטאת היא".

תוספות

אתיא מעגלה ערופה — תימה, דלא דחי גבי פרה ועגלה: כיון דלייף לית לן בה; ויש לומר: דמשמע דבשעת שריפה ולאחר עריפה תהיה שלימה כמו בשעת שחיטה ועריפה.

הערופה כשהיא שלמה — לקמן בפרקין (חולין כדא), דרשינן נמי מ"הערופה" — זאת בעריפה ואין אחרת בעריפה. ובסוף פרק "כל הבשרי" (חולין קיזב), גבי דבר שנעשה מצותו אמר: תרי מיעוטי כתיבי "ושמו" "הערופה"! ויש לומר: דמ"הערופה" משמע שפיר ההוא מיעוטא דזאת בעריפה, ומדסמך "העגלה" ל"הערופה" דרשינן העגלה שלמה.

אתיא מפרה אדומה — ואם תאמר: כיון דפרה בת שתי שנים, אם כן דילמא היינו משום דאוקמיה אחזקה שאינה טרפה, למאן דאמר טרפה אינה חיה; ומיהו, כאן יש לומר דאיכא חזקה אחרת כנגדה, דהעמד טמא על חזקתו. אבל לקמן דיליף מעדים זוממים קשה! ויש לומר: דכל חזקה שלא נתבררה ולא נודעה אפילו שעה אחת — לא אזלינן בתרה. ויש ללמוד מתוך כך הלכה למעשה, דאם עשה גבינות מכמה בהמות, ואחר כך נשחטה האחת ונמצאת טרפה — שכולם אסורות. דאין לי להעמיד פרה אחזקתה ולומר: השתא הוא דנטרפה. מיהו, בטרפה מחמת שהריאה היא סרוכה, דאם היינו בקיאי לבדוק אפשר שהיה לה היתר — אין לאסור, דהוה ליה ספק ספקא: ספק אינה טרפה, ואם תמצא לומר טרפה — אימא דאחר כך נטרפה.

חטאת קרייה רחמנא — תימה: דלא קאי האי טעמא בריש "אין מעמידין" (עבודה זרה כגב), דדייק התם גבי פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע: עד כאן לא פליגי אלא בחששא, אבל היכא דודאי רבעה — פסולה, שמע מינה דפרה קדשי מזבח היא. ומשני דשאני פרה, דקרייה רחמנא "חטאת". אלא מעתה תפסל ביוצא דופן; אלמה תניא הקדישה ליוצא דופן פסולה ורבי שמעון מכשיר; פירוש: ואי איתא להאי דרשה דחטאת, מסתמא אקרא לא הוה פליג רבי שמעון! ומסיק: אלא שאני פרה, הואיל ומום פוסל בה — דבר ערוה ועבודה זרה פוסלין בה. לכך פסולה ברביעה, וביוצא דופן כשרה. ורבנן דפסלי ביוצא דופן, משום דסברי דקדשי מזבח היא. ומיהו, על כרחיך אי אפשר לפרשה כן, דבכל דוכתא אמרינן: שאני פרה דקדשי בדק הבית היא, אם כן הוה אתי כרבי שמעון! ונראה לפרש דהכי פריך: אלא מעתה תפסל ביוצא דופן! ופריך לכולהו טעמי, בין נפרש דטעמא דרביעה משום דקדשי מזבח היא, בין נפרש משום דחטאת קרייה רחמנא. דמסתמא רבי שמעון לא פליג ארבותיו רבי אליעזר ורבי יהושע! ומשני: שאני פרה הואיל ומום פוסל בה. ולא גרסינן "אלא", ובספרים לא היה כתוב, אלא שבקונטרס הגיה וכתב: הכי גרסינן "אלא". וטעמא דחטאת קרייה רחמנא לעולם קאי לרבנן דפסלי ביוצא דופן. ואם תאמר: לרבי שמעון

עיונים

וילחוש שמו נפסק חוט השדרה וכו' האליה היא הזנב המעובה מלא השומן שיש לכבשים, ובו החוליות האחרונות של עמוד השדרה (שבו עובר חוט השדרה). מבחינת דיני טריפות נגמר חוט השדרה עוד לפני הזנב, כ"בין הפרשות", האיזור שמתפצלים ממנו חוטי העצבים (גידי הנשח) לעבר הרגליים (להלן מהגב), ואם נחתך החוט משם והלאה לכיוון הזנב אין הכבש נחשב טריפה. מפני שאין זה מעיקר גוף בהמה. ואולם האליה שציותה התורה להסיר ולהקריב בוללת לא רק את הזנב, אלא היא מתחילה כבר בחוליות העצה, לפני הפיצול של גידי הנשח (ראה ציור).

דלמא נתח לה ובדיק לה רש"י דקדק לפרש שפוחת את האליה מכיוון חלל הבטן, וכך מבקע את עמוד השדרה ובודק אם חוט השדרה העובר בתוכו אינו חתוך, מפני שבאופן זה האליה נשארת שלימה לגמרי ("תמימה") מצידה החיצוני (ש"מ).

הערופה כשהיא שלמה תיהוי כתבו בתוס' כי דבר זה נלמד ממה שנאמר "העגלה הערופה", שבשעה שהיא "ערופה" תהיה כמו בשעה שהיא "עגלה", כלומר, בחייה (וראה חת"ס).

כשהיא שלמה תיהוי וילחוש דלמא טרפה היא רש"י הסביר כי בשל הצורך שתהיה העגלה (וכן פרה אדומה) שלימה — אי אפשר לנתח אותה ולבודק אם היא טריפה, ומכאן שהכתוב סומך על הרוב. אבל בש"מ הסביר כי מה שהצריך הכתוב שתהיה שלימה, הוא עצמו מחייב שלא יהיה בה חסרון מלבד עצם עריפתה.

ושחט ושרף בפשטות הלימוד הוא מן הדיקש של שני הציונים בכתוב. אלא שיש קושי לומר שהוקשו זה לזה, שהרי נכתבה מצות הזאת היום באמצע. ובתוס' (בעמוד הבא) כתבו כי הדיוק אינו מן הדיקש, אלא ממה שנאמר "ושרף את הפרה", ולא "ושרף אותה" — להדגיש: את הפרה, כפי שהיתה בחייה, כששחטה. אבל בתורת חיים כתב כי דרכו של הכתוב בכל מקום לסמוך

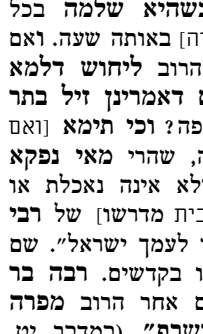
ולכאורה ללחוש [נחשוש] שמו קודם השחיטה נפסקה (נחתכה) חוט השדרה בחלקו המצוי באליה, ומקריבים טריפה! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרין זיל בתר רובא [שאומרים] אנו לך אחר הרוב, ורוב בהמות אינן טריפה? וכי תימא דמתתאי פסיק לה [ואם תאמר שמלמטה הוא חותך אותה], את האליה, במקום שאם נפסק חוט השדרה אינו עושה טריפה — הלא "לעומת העצה יסירנה" (שם) אמר רחמנא [אמרה התורה] ביחס לאליה, והוא מקום שהכליות יועצות, ואם נפסק שם חוט השדרה הריהו עושה טריפה. ודוחים: ממאי [ממה] אתה מוכיח? דלמא דפתח לה ובדיק לה [שמא מדובר באופן שפוחת אותה. עושה חתך באליה ובודק אותה], אם חוט השדרה שבתוכה אינו חתוך. ואי [ואם] משום שנאמר "האליה תמימה", שצריך להשאיר אותה שלמה — הני מילי היכא דחתכה [דברים] אלה אמורים כאשר חתך אותה [לגמרי לשני חלקים, אבל היכא דלייף לית לן בה [במקום שרק פוחתים אותה אין לנו בה איסור]. ואם כן גם מכאן אין ראייה שסומכים על הרוב. רב ששת בריה [בבב] של רב אידי אמר: אתיא [באה], נלמדת] הלכה זו שהולכים אחר הרוב מעגלה ערופה, דאמר רחמנא [שאמרה התורה]: "וכל זקני העיר היא... ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה" (דברים כא, ו), ודייקו חכמים: "הערופה" — כשהיא שלמה בכל איברייה תיהוי [תהיה] באותה שעה. ואם אין הולכים אחר הרוב ללחוש דלמא [נחשוש שמו] טרפה היא! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרין זיל בתר רובא [שאומרים] אנו לך אחר הרוב, ורוב בהמות אינן טריפה? וכי תימא [ואם תאמר] שאין מכאן ראייה, שהרי מאי נפקא מינה [מה יוצא מזה] אם טריפה היא או לא, הרי ממילא אינה נאכלת או קריבה! על כך יש להשיב, הא אמרי דבי [הרי אמרו מבית מדרשו] של רבי ינאי: לשון כפרה כתיב [נאמר] בה בעגלה ערופה ("כפר לעמך ישראל"). שם ח' לומר שהרייה כקדשים, ולכן טריפה פסולה בה, כמו בקדשים. רבה בר רב שילא אמר: אתיא [באה, נלמדת] ההלכה שהולכים אחר הרוב מפרה אדומה, דאמר רחמנא [שאמרה התורה]: "ושחט... ושרף" (במדבר יט, ג—ה), ולמדו מכאן: מה שחיטתה נעשית כשהיא שלמה באיביה — אף שריפתה נעשית כשהיא שלמה, ואם אין הולכים אחר הרוב ללחוש דלמא [נחשוש שמו] טרפה היא! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרין זיל בתר רובא [שאומרים] אנו לך אחר הרוב, ורוב הפרות אינן טריפה? וכי תימא [ואם תאמר] שאין מכאן ראייה, שהרי מאי נפקא מינה [מה יוצא מזה] אם היא טריפה או לא? על כך יש להשיב: "חטאת" קרייה רחמנא [קראה אותה התורה]. שנאמר "חטאת היא" (שם ט), ולכן היא צריכה להיות כשרה כקרבן חטאת. רב אחא בר יעקב אמר: אתיא [באה, נלמדת] ההלכה שהולכים אחר הרוב משעיר המשתלח, דרחמנא אמר [שהתורה אמרה]: "ולקח את שני השעירים" (ויקרא טז, ז), ודייקו חכמים: שיהו שניהם שוים, השעיר לשם הקרב על המזבח, והשעיר המשתלח. ולכאורה כיצד נדע שהם שוים? ללחוש [נחשוש]

ולכאורה ללחוש [נחשוש] שמו קודם השחיטה נפסקה (נחתכה) חוט השדרה בחלקו המצוי באליה, ומקריבים טריפה! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרין זיל בתר רובא [שאומרים] אנו לך אחר הרוב, ורוב בהמות אינן טריפה? וכי תימא דמתתאי פסיק לה [ואם תאמר שמלמטה הוא חותך אותה], את האליה, במקום שאם נפסק חוט השדרה אינו עושה טריפה — הלא "לעומת העצה יסירנה" (שם) אמר רחמנא [אמרה התורה] ביחס לאליה, והוא מקום שהכליות יועצות, ואם נפסק שם חוט השדרה הריהו עושה טריפה. ודוחים: ממאי [ממה] אתה מוכיח? דלמא דפתח לה ובדיק לה [שמא מדובר באופן שפוחת אותה. עושה חתך באליה ובודק אותה], אם חוט השדרה שבתוכה אינו חתוך. ואי [ואם] משום שנאמר "האליה תמימה", שצריך להשאיר אותה שלמה — הני מילי היכא דחתכה [דברים] אלה אמורים כאשר חתך אותה [לגמרי לשני חלקים, אבל היכא דלייף לית לן בה [במקום שרק פוחתים אותה אין לנו בה איסור]. ואם כן גם מכאן אין ראייה שסומכים על הרוב. רב ששת בריה [בבב] של רב אידי אמר: אתיא [באה], נלמדת] הלכה זו שהולכים אחר הרוב מעגלה ערופה, דאמר רחמנא [שאמרה התורה]: "וכל זקני העיר היא... ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה" (דברים כא, ו), ודייקו חכמים: "הערופה" — כשהיא שלמה בכל איברייה תיהוי [תהיה] באותה שעה. ואם אין הולכים אחר הרוב ללחוש דלמא [נחשוש שמו] טרפה היא! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרין זיל בתר רובא [שאומרים] אנו לך אחר הרוב, ורוב בהמות אינן טריפה? וכי תימא [ואם תאמר] שאין מכאן ראייה, שהרי מאי נפקא מינה [מה יוצא מזה] אם היא טריפה או לא? על כך יש להשיב: "חטאת" קרייה רחמנא [קראה אותה התורה]. שנאמר "חטאת היא" (שם ט), ולכן היא צריכה להיות כשרה כקרבן חטאת. רב אחא בר יעקב אמר: אתיא [באה, נלמדת] ההלכה שהולכים אחר הרוב משעיר המשתלח, דרחמנא אמר [שהתורה אמרה]: "ולקח את שני השעירים" (ויקרא טז, ז), ודייקו חכמים: שיהו שניהם שוים, השעיר לשם הקרב על המזבח, והשעיר המשתלח. ולכאורה כיצד נדע שהם שוים? ללחוש [נחשוש]

מסורת הש"ס
 ו. ראה ברכות סא,א.
 ויקיר פיז ד. קה"ר פיז ג.
 ילק"ש תורה תסד. שם נ"ד תתקנט.
 ז. ילק"ש תורה תמו. תתקד.
 ח. מגילה כא,א. קדושין טו,א. ע"ז טב,ב. זבחים עב,ב. וראה ירושלמי פסחים פ"ט ה"ה. שם סוטה פ"פ ה"ה. ילק"ש תורה תתקכד. תתקמו.
 ט. ילק"ש תורה תמו. תשסא.
 י. ילק"ש תורה תמו. תקכב.
 יא. ראה משנה יומא סב,א. שם סב,א. תוי"כ ויקרא טז, ה.

גרסות
 מאי נפקא מינה בכת"י: מאי נפקא לן מינה. שיהו שניהם שוים בכת"י ועוד מלים אלו חסרות. וראה אור הישר ובעיונים בעמוד הבא.

שמו נפסקה חוט השדרה

החלק האחורי של הכבש עם האליה

הזאה לשחיטה בכל מקום, ואם כן אין זה נחשב הפסק בין שחיטה לשריפה. את שני השעירים שיהו שניהם שוים בגמרא במסכת יומא (סבב), דייקו דבר זה ממה שיכול היה לומר "את השעירים", וכתב "שני", כדי להקישם זה לזה (וראה באור הישר שצ"ח כי לא מן הפסוק המובא כאן נדרש הדבר, אלא מכתוב אחר, והציע גרסה אחרת. וראה גם ב"גרסות" שיש שלא גרסו כלל לימוד זה, דבר הפותר קושי בהמשך הדברים בראש העמוד הבא, ראה בעיונים שם).

אורה ההלכה
לעומת העצה אמר רחמנא, מקום שהכליות יועצות אימורי קרבן ממין הכבשים כוללים את האליה עם החוליות מן השדרה עד מקום הכליות. (רמב"ם ספר הקרבנות הלכות מעשה הקרבנות פ"א הי"ח).

הערופה כשהיא שלמה עגלה ערופה אין המום פוסל בה, אבל אם היתה טריפה פסולה, שנאמרה בה לשון כפרה כקדשים. כגמרא כאן (אור שמח. וראה כ"מ). (רמב"ם ספר נזיקין הלכות רצח ושמירת הנפש פ"י ה"ב).

שריפתה כשהיא שלמה פרה אדומה, כשם שבשחיטתה היא צריכה להיות שלימה, כך בשריפתה היא צריכה להיות שלימה. ובדיעבד אם הפשיטה וניתחה קודם שריפתה כשרה (ראה מ"מ). (רמב"ם ספר טהרה הלכות פרה אדומה פ"ד ה"ב).

שני השעירים שיהו שניהם שוים שני שעירי יום הכיפורים מצוותם שיהיו שוים במראה בקומה ובדמים, כמשנה במסכת יומא סב,א. (רמב"ם ספר עבודה הלכות עבודת יום הכיפורים פ"ה ה"ז).

*הנק"ש (צ"ל: הנק"א) מן הצרפתית hanche — מותן, הירך העליונה.

מסורת הש"ס

- א. יומא סג, ב. תמורה ו, ב. ילק"ש תורה תמג (עד סוף הסוגיה). תקעב (עד סוף הענין).
- ב. משנה יומא סז, א.
- ג. סוטה כז, א. ירושלמי סוטה פ"א ה"ז.
- ד. כתובות יג, ב. נדה ל, ב. ירושלמי כתובות פ"א ה"ח. תוספתא כתובות פ"א ו.

גרסות

חד מינייהו טריפה הוא בכתי"מ ועוד: חד מינייהו טריפה.

וכי תימא מאי נפקא לן בכתי"מ: וכי תימא אי טריפה מאי נפקא לן.

אין גורל קובע לעזאזל בכתי"מ כבמקבילה: אין הגורל קובע.

אפילו הכי אין אפוטרופוס לעריות בכתי"מ ועוד משפט זה חסר, וראה תוס'.

לשון

אפוטרופוס מקור המלה הוא ביוונית ἐπιτροπος (אפיטרופוס) ומשמעה - ממונה. ובלשון חכמים מדובר כרגיל, באדם הממונה לטפל בענייניהם של קטנים או אחרים, שאינם מסוגלים לעשות כן בעצמם. או אדם שמתמנה על ידי הבעלים לטפל בנכסיו.

דילמא חד מינייהו [שמא אחר מהם] השעיר המשתלח לעזאזל טריפה הוא, ואינם שווים! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרין זיל בתר רובא [שאומרים אנו לך אחר הרוב]. ורוב השעירים אינם טריפה? וכי תימא [ואם תאמר], מאי נפקא לן מינה [מה יוצא לנו מזה] אם הוא טריפה או לא? הרי השעיר לעזאזל אינו קרבן כלל! על כך יש להשיב כי הא [הרי] אין הגורל שעושה הכהן הגדול ביום הכיפורים קובע את השעיר לעזאזל אלא בדבר (בשעיר) הראוי לשם, לקרבן, ואם לא - אינו ראוי לשילוח. וכי תימא [ואם תאמר] שאין מכאן ראיה שהולכים אחר הרוב, מפני דבדקינן ליה [שאנו בודקים אותן] לאחר ששלחוהו לעזאזל, אם הוא טריפה - אינך יכול לומר כן, והתנן [והרי שנינו במשנה] שהיה המשלח דוחף את השעיר מראש ההר, ולא היה השעיר מגיע למחצית ההר עד שנעשה אברים אברים, ולכן אי אפשר לבדוק אותו. רב מרי אמר: אתיא [באה, נלמדת] ההלכה שהולכים אחר הרוב] ממכה אביו ואמו, דאמר רחמנא [שאמר התורה] קטליה [הרוג אותן] (שמות כא, טו); וליחוש דלמא לאו [ונחשוש שמא אין] אביו הוא ונולד לאמו מאיש אחר! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרין זיל בתר רובא [שאומרים אנו לך אחר הרוב]. מייחסים אותן אחר הבעל, ולכן אנו מניחים שהוא אביו? ודוחים: ממאי [ממה] אתה מוכיח זאת? דלמא [שמא] עוסק הכתוב במקרים שאין בהם ספק, כגון שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסורין לבדם בשעה שנתעברה אמו, ולא יכול להיות שאדם אחר יהיה אביו! ודוחים: אפילו הכי [כך], אין אפוטרופוס לעריות, כלומר, לעולם אין ודאות בענייני עריות. רב כהנא אמר: אתיא [באה, נלמדת] ההלכה שהולכים אחר הרוב מהורג את הנפש, דאמר רחמנא [שאמר התורה]: קטליה [הרוג אותן] (שם יב); וליחוש דלמא [ונחשוש שמא] ההרוג טריפה הוה [היה], וההורג את הטריפה פטור (מפני שהוא נחשב כמת)! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרין זיל בתר רובא [שאומרים אנו לך אחר הרוב], ורוב האנשים אינם טריפה? וכי תימא דבדקינן ליה [ואם תאמר] שאין הולכים אחר הרוב, אלא את ההרוג, האם היה טריפה - הא קא מינוול [הרי הוא מתנוול] על ידי בדיקה זו! וכי תימא [ואם תאמר] שאכן משום חשש איבוד נשמה

ודילמא חד מינייהו - האי דעזאזל טריפה הוא. דנשלמא הך דלשם נדיק ליה לאמר שמיטה, אלא חזרו משתלח לזוק ואין נשחט. אין הגורל קובע לעזאזל אלא בראוי לשם - שהרי נשעת הגורל לזוק ידוע איזה יעלה לשם, הילכך שמעינן ממילא דטרפה לא מיימינן. בדקינן ליה - לאחר דחיימו לזוק, אברים אברים - ומו לא מני דק ליה, דאין יכול לידע איזו שצירה מחייס קטליה - הורגוהו. בבית האסורין - שם עזרתו אמו, ואין לחוש שמא נא עליה, אחר ששנייה לנדס היו עד הוכר העובר. טריפה הוה - הורגו, ואין זה ראוי ליהרג, דגנבא קטילא קטיל. וכי תימא משום איבוד נשמה - דהאי רוצח דלא לימות, משום דעינן "ושפטו העדה... והזילו העדה" (זמזנר לה).

תוספות

דלית ליה דחטאת קרייה רחמנא, מנא ליה דטרפות פוסל בה? ויש לומר: דנפקא ליה מדכתיב "תמימה", כדדרשין בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (ו, א), דנח גופיה לאו טריפה הוה מדכתיב "תמיים". ורבנן אצטריך "תמימה" לכדרשין בספרי "תמימה" - דאף שתי שערות שחורות פוסלות בה. ולרבי שמעון תרתי שמע מינה, מדכתיב "תמימה" בין "אדומה" ל"אשר אין בה מום". ועוד יש לומר: דבפסול התלוי בגופו מודו כולי עלמא, כדתנן (פרה פ"ד מ"א): שחטה שלא לשמה פסולה, והיינו מ"חטאת היא". ובספרי נמי דרשין "חטאת היא" דמועלין בה, וכמה דרשות. ואם תאמר: בכל דוכתינן דמשני קדשי בדק הבית, אמאי לא חשיב ליה כקדשי מזבח משום ד"חטאתי" קרייה רחמנא? ויש לומר: דבכל דוכתינן מסלק לה בקושיא אחריתי. ובפרק "אלו קדשים" (תמורה כ, א) דקאמר דאין פרה עושה תמורה משום דקדשי בדק הבית היא, כיון דנפקותא ליתא בגוף הפרה לא שייך דרשה ד"חטאתי" קרייה רחמנא. ובבכורות (כה, נמי) דקאמר דאין בה איסור גיזה ועבודה לאחר שנפדית משום דקדשי בדק הבית היא ולא הויא כפסולי המוקדשים שנפדו - משום דלאחר פדיון, שאין תורת פרה עליה, לא קרייה רחמנא "חטאתי". אי נמי, מה שנפדית היינו משום דלב בית דין מתנה עליה דאי לא הוצרכוה תהא לדמיה, כדאמרין בפרק קמא דשבועות (א, א).

[שייך לעמוד א] ושחט ושרף - אף על פי שיש פסוק אחד בינתיים, מכל מקום משמע: ושרף את הפרה כמו שהיתה בשעת שחיטה, מדלא

כתיב "ושרף אותה".

כגון שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסורין - ועוד הוה מצי למידיק: ודילמא משום דאזלינן בתר חזקה, דהעמד האם בחזקת צדקת. וכי תימא דבדקינן ליה - מקשינן: דנילף מרוצח גופיה דאזלינן בתר רובא, דדילמא מרוצח הוא טריפה, וטרפה שהרג את הנפש פטור! ושמא דאזלינן בתר רובא מדלא חיישינן להרוג את הטרפה לא ניילף בעלמא. ועוד נראה לך, דטעמא דטרפה שהרג פטור, דהיינו משום דהוי עדות שאין אתה יכול להזימה, ואי קטלינן עדים כשהוזמו לא שפיר קטלינן. ואם כן אין להוכיח אלא במאי דקטלינן לעדים ולא חיישינן דלמא הך דאסהידו ביה טריפה הוה, כדקאמר בסמוך. וכן מצינו בשם רבינו מנחם הקדוש. אך קשה לי: מאי קאמר "וכי תימא דבדקינן ליה"? הא מכל מקום הויא ליה התראת ספק אי לא אזלינן בתר רובא! ושמא קסבר דשמה התראה.

עיונים

דילמא חד מינייהו טריפה הוא יש שפירשו: והרי אם אחד מהם טריפה אין שניהם שווים! אבל מדברי רש"י משמע כי ההוכחה היא מהשעיר המשתלח, שכמבואר להלן לא ניתן לבדוק אם הוא טריפה, ומכאן שמן התורה סומכים על הרוב (ראה ש"מ). וכי תימא מאי נפקא מינה - הא אין גורל קובע וכו' לכאורה אין צורך בלימוד זה, שהרי כבר דייקנו מ"שני השעירים" שצריך שיהיו שווים, ובכלל זה שלא יהיה אחד מהם טריפה! (ובאמת, משום כך פירש רש"י שביירו זה נוגע דווקא לשעיר המשתלח. ש"מ). אלא כך כוונת הדברים: שמא אין ללמוד מ"שני השעירים" אלא לענין מה ששנינו במפורש במשנה (יומא סב, א) - שיהיו שווים במראה, בדמים, ובקומה, ובלקחתן כאחד. אבל לא לענין טריפה, שהוא דבר שלא ניתן לבדיקה מראש (ראה מהרש"א). ויש שכתבו כי הואיל דין "שניהם שווים" הוא מצוה לכתחילה, אבל בדיעבד אינו מעכב (משנה יומא שם), הרי אין להוכיח מכאן סומכים על הרוב בדבר שמעכב את עצם קיום המצוה, ולפיכך הוצרך לכך שאין הגורל קובע אלא בראוי לשם, שהוא מעכב (מהר"ץ חיות, אמת ליעקב).

והתנן לא היה מגיע לחצי ההר וכו' שאל רמב"ן: והרי אין כאן אלא תיאור כיצד אירעו הדברים, ואילו אנו רוצים להוכיח מצוייה התורה שהולכים אחר הרוב! והסביר כי המסופר במשנה מתבסס על ציווי התורה, להוליך את השעיר אל "ארץ גורה" (ויקרא טו, כב). שמשמע צוק, ומכאן שציווי התורה מניח שלא ניתן לברר האם השעיר היה טריפה. וליחוש דלמא לאו אביו הוא אבל ביחס לאם לא הוצרכנו לרוב, אלא הוא דאי ושאלו ראשונים: ומדוע לא נאמר כי סתם נשי ישראל בחזקת כשרות הן ואינן מונות תחת בעליהן! (וראה בתוס'). ובש"מ הסביר כי התורה דיברה בכל מקרה, וגם באשה החשודה בנות, והרי על אשה כזו הוצרכו חכמים לומר שבניה כשרים מפני שרוב בעילות אחר הבעל (ראה סוטה כז, א). ויש שכתב שלא מדובר כאן על חשש לונות, אלא שמא נאנסה אמו (תפארת יעקב).

ורוב בעילות אחר הבעל אף שבמקום אחר (בכורות כ, א) נאמר כי אין מסתמכים על רוב התלוי בעשיית מעשה (אלא רק על דברים הבאים מאליהם, כגון שרוב בני אדם אינם טריפה). שם מדובר כאשר רק הרוב תלוי במעשה, והמיעוט בא מאליו. אבל כאן, גם הרוב וגם המיעוט תלויים במעשה של בעילה, והרי זה ככל רוב ומיעוט (רמב"ן). והרמב"ם כתב על פי ירושלמי (קדושין פ"ד ה"י) כי דין מקלל ומכה אביו מוכיח עקרון אחר, שכל שהחזיק בשור של אדם הרי זה כוראי, ודינם (ואף מוציאים להורג) על פי חזקה זו (הלכות איסורי ביאה פ"א ה"ב). וכתבו אחרונים כי אין כאן סתירה, אלא שדברי הגמרא כאן, שרוב הבעילות אחר הבעל, מתבססים על חזקה זו עצמה,

שהרי אין הדברים אמורים אלא במי שדרו יחד כאיש ואשתו והוחזקו בכך (ש"ת חוט המשולש ח"א סי' י. ערוך השולחן אה"ע ט, א). אין אפוטרופוס לעריות ואף שרוב הבעילות אינן בעילות זנות, מכל מקום הנחה זו שאין אפוטרופוס לעריות כוללת את כל העולם כולו, והנחה פשוטה היא, שאינה נכנסת לגדר של רוב ומיעוט, ורק העקרון שהולכים אחר הרוב מכריע אותה (חת"ס). מהורג את הנפש וכו' וליחוש דילמא טריפה הוה ושאלו בתוס': ומדוע לא נוכיח ממה שהורגים רוצח, ואין חוששים שמא הוא עצמו טריפה, שהרי טריפה שהרג פטור! (ורמב"ן כתב כי באמת ניתן היה לומר כן, אלא השתמשו בדוגמה אחרת). ותירצו כי מה שהורגים רוצח ואין חוששים שהוא טריפה לא יכול להיות הוכחה לכל דיני התורה, מפני שכאן, הטעם לפטור טריפה מעונש מות - מפני שאינו נחשב כחי - הוא עצמו מהוה טעם לכך שאין בו איסור רציחה כמו באדם רגיל. ויש שהסביר כי יש להוכיח שהולכים אחר הרוב רק במקרה כגון מכה אביו, שאילמלא הרוב המלמד שהוא אביו לא היינו מוחייבים אותו על הכאתו, שהרי מכה אדם שאינו אביו אינו חייב מיתה. אבל במקרה שהרג אדם בריא, יש חיוב מיתה ברור גם בלא הרוב, שהרי דאי לנו שהרג את הנפש, והרוב רק גורם לכך שלא נפטור אותו שמא הוא טריפה (ש"מ).

אורה ההלכה

דילמא חד מינייהו טריפה שעיר המשתלח שהוא טריפה פסול. עפ"י הגמרא כאן (כ"מ). וראה ר"י קורקוס ועוד שדנו מדוע הביא רמב"ם מקור אחר. (רמב"ם ספר עבודה הלכות עבודת יום הכיפורים פ"ה ה"ח). לא היה מגיע לחצי ההר וכו' כשהיה האיש המיועד לכך דוחף את השעיר המשתלח היה השעיר מתגלגל ויורד, ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה גופו איברים איברים. עפ"י משנה יומא סז, א. (רמב"ם שם פ"ג ה"ז). רוב בעילות אחר הבעל אשת איש שיצא עליה קול שמונה תחת בעלה והכל מרננים אחריה - אין חוששים לבניה שמא ממזרים הם, שרוב בעילות אצל הבעל. עפ"י סוטה כז, א. (רמב"ם ספר קדושה הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ב. שו"ע אה"ע ד, טו). אין אפוטרופוס לעריות אין ממנים אפילו אדם נאמן וכשר להיות שומר חצר שיש שם נשים אף על פי שהוא עומד בחוץ, שאין אפוטרופוס לעריות. עפ"י ירושלמי כתובות פ"א ה"ח. (רמב"ם ספר קדושה הלכות איסורי ביאה פכ"ב ה"ט. שו"ע אה"ע כב, טו). הורג את הנפש כל אדם הרגו בחזקת שלם, וההורג נהרג עד שיוודע בוודאי שהיה ההרוג טריפה. כגמרא. (רמב"ם ספר נזיקין הלכות רוצח ושמירת הנפש פ"ב ה"ח).

גינוליה — להאי נהרג, ואי לאו משמכת טרפה יהרג רוחא זא. ואמאי — ליחוש במקום סייף שהרגו זה נקב היה מחלה, וטרפה הוא, וגבול קטילא קטיל. וכי תימא דבדקינן ליה — כלומר, דכשהרג על ידי עזותן ואחר כך הוזמו מישהי קרא, ונדקיה קודם שנהרג. והתניא ברבי אומר — לא ידעינן מנו, אלא אחד גדול דזרוו היה, ועל סס כן נקרא "צב"י", כדאשכחן צ"ל מצינן" עירובין (ג,ה): אמר רבי אשעיה צב"י, וצפרק שני (חולין כח,ה): רבי אלעזר הקפר צב"י. הרגו — קודם שהזמו. אין נהרגים — דכתיב: "כאשר זמם", ולא כאשר עשה. אתיא משחיטה עצמה — דאירי זה עד השמא. דלמא במקום נקב קא שחיט — נקוצת הוטט נמסהו. אכל גרגרת צרובא, ואם חסרה צכאסר — טרפה, צ"ל טרפות" (חולין מה,ה). היבא דאפשר — לעמוד על צירור צדקין, ולא סמכינן ארובא, ואריכין לצדוק צממה מכל שמונה עשרה טרפות. אי נמי, כגון קטן וקטנה, דאפשר לנו להמתין עד שיגדלו ונדע שאינו סריס — נמתין, והגן כולהו משוס דלא אפשר הוא. לרבי מאיר — דלא אזיל צמר רובא, הכי נמי דלא אכל צמר משוס דשמא במקום נקב קא שחיט.

תוספות

ליחוש דלמא במקום סייף נקב הוה — אין להקשות: משכחת לה כגון שהטביעו בנהר, דאפשר בתר הכי למיבדקיה. דהא קרא בכלי עץ ובכלי ברזל ואבן כתיב. אבל קשה: דמשכחת לה כגון שהיה קרום של מוח מגולה וראו שהיה שלם, ובא זה ונקבו והרגו! ויש לומר: דדוחק הוא להעמיד הפסוק בכך. ואם תאמר: ובסוף פרק קמא דמכות (ז,א) דאמרי רבי טרפון ורבי עקיבא: אילו היינו בסנהדרין לא היה אדם נהרג, ומפרש דהוה בדקו להו ואמרי: ראיתם שטרפה הרג או שלם הרג, ואם תמצא לומר שלם הרג — שמו במקום סייף נקב הוה. והבא משמע דלא חיישינן, דאזלינן בתר רובא: ויש לומר: דרבי עקיבא לטעמיה דאמר דחיישינן למיעוטא בפרק "הלוקח בהמה" (בכורות כ,ב), דקסבר חלב אינו פוטר בבהמה בבכורה, אף על גב דרוב בהמות אינן חולבות אלא אם כן יולדות. ואף על גב דאפילו רבי מאיר דחייש למיעוטא מודה היבא דלא אפשר — רבי עקיבא חשיב ליה אפשר, דאיבא לאוקמי קרא שהיה קרום מוחו מגולה ונקבו כדפירשנו. ורבן שמעון בן גמליאל דפליג עליהו ואמר: אף הם מרבים שופכי דמים בישראל, אפילו חייש למיעוטא, מכל מקום חשיב ליה לא אפשר, דדוחק הוא להעמיד הפסוק בכך. ועוד אומר רבינו תם: דאף על גב דאי לא שיילינן לעדים קטלינן ליה, דסמכינן ארובא היבא דלא אפשר, היבא דשיילינן להו ואמרי דלא ידעי — להו ואמר אחד בסייף ואחד בארירן — פטור. אף על גב דבסייף וארירן, כשאומרים אין אנו יודעין חייב עד דמכחשי אהדדי — היינו משום דסייף וארירן לא שייך כל כך בגוף העדות, דמה לי הרגו בסייף ומה לי בארירן. אבל במקום סייף נקב הוה, דשייך לגוף העדות טפי, אי בדקינן להו ואמרו אין אנו יודעין — פטור. ואחד אומר כליו שחורים ואחד אומר כליו לבנים, דלא שייך לגוף העדות, אף על פי דמכחשי אהדדי — חייב. הקשה רבינו יצחק ברבי מרדכי: דהכא ילפינן מרוצח ועדים זוממים דאזלינן בתר רובא אף בדיני נפשות, וכן מוכח בריש פרק "בן סורר ומורה" (סנהדרין סט,א). ויבאלו הן הנשרפין" (שם עט,ב) אמרינן: נסקלין בנשרפין ידונו בסקילה הקלה, אף על גב דרוב נשרפים ניהו! ותיירר רבינו תם: דכיון דממה נפשך הוה נהרג, לענין באיו מיתה הוה נהרג לא אזלינן בתר רובא. ועוד יש לומר: דהוי פירושו: וכמחצה על מחצה דמי. והא דפריך התם מעיקרא, כי הוה תני "הנשרפין בנסקלין": תיפוק ליה דרובא נסקלין ניהו — הכי פירושו: לכל הפחות לא גרע, משום דהוה רובא דנסקלין.

דהאי [של זה] הרוצח, אכן נבדוק את הנרצח וגינוליה [ננוול אותן] — לא היה הדבר מועיל, ועדיין ניוחש [נחשוש] שמא במקום שפגע בו בסייף נקב הוה [היה] קודם לכן, וטריפה היה, ודבר זה אי אפשר לבדוק. רבינא אמר: אתיא [באה], נלמדת ההלכה שהולכים אחר הרוב מעדים זוממין, דאמר רחמנא [שאמרה התורה]: "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (דברים יט, יט), וכגון שאם העידו באיש שהרג את חברו — דינם במיתה; וליחוש דלמא הך דאסהידו ביה [ונחשוש שמא זה שהעידו עליו] טרפה הוה [היה], ונמצא שזממו להרוג את הטרפה, ואין דינם במיתה! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרינן זיל בתר רובא [שאומרים אנו לך אחר הרוב], ורוב האנשים אינם טריפה? וכי תימא דבדקינן ליה [ואם תאמר שבדקים אנו אותן] את זה שהעידו עליו האם הוא טריפה, ורק באופן זה הורגים אותם — והתניא [והרי שנויה ברייתא], החכם ברבי אומר: עדים שזממו להרוג אדם בעדותם, אם עדיין לא הרגו על פיהם — נהרגין, אבל אם כבר הרגו על פיהם — אין נהרגין, ואת האיש החי אי אפשר לבדוק אם הוא טריפה. ואם כן, בהכרח אנו מסתמכים על הרוב. רב אשי אמר: אתיא [באה, נלמדת] ההלכה שהולכים אחר הרוב משחיטה עצמה, דאמר רחמנא [שאמרה התורה]: שחוט ואכול; וליחוש [ונחשוש] שמא במקום נקב שכבר היה בבהמה או בעוף קא שחיט [הוא שוחט]. וטריפה היתה! אלא לאו [האם אין זה] משום דאמרינן זיל בתר רובא [שאומרים אנו לך אחר הרוב] ולרוב הבהמות והעופות אין נקב במקום השחיטה? אמר רב אשי: אמרינן קמיה [אמרתי] את השמועה הזו, לפני רב כהנא, ואמרי ליה [ויש אומרים] שאמר אותה רב כהנא קמיה [לפני רב שימי, ואמר ליה] [לן] החכם השומע: עדיין אין מכאן [ומשאר כל הראיות שהובאו לעיל] הוכחה שמסתמכים מן התורה על הרוב, ודלמא היבא [ושמא במקום] שאפשר לבדוק אפשר, וצריך לבדוק, ואין סומכים על הרוב, ורק היבא [במקום] שלא אפשר לבדוק לא אפשר, וסומכים על הרוב. דאי לא תימא הכי [שאם לא תאמר כן], לדעת ר' מאיר דחייש למיעוטא [שנחשוש למיעוט], ואינו הולך אחר הרוב, הכי נמי דלא אכיל בישרא [כך גם כן תאמר שאינו אוכל בשר] משום שאי אפשר להוכיח שלא שחט במקום נקב? וכי תימא הכי נמי [ואם תאמר כך הוא גם כן], שלדעת ר' מאיר אי אפשר לאכול בשר —

פטור. מידי דהוה אסייף וארירן, דאי לא שיילינן להו — חייב, ואי שיילינן להו ואמר אחד בסייף ואחד בארירן — פטור. אף על גב דבסייף וארירן, כשאומרים אין אנו יודעין חייב עד דמכחשי אהדדי — היינו משום דסייף וארירן לא שייך כל כך בגוף העדות, דמה לי הרגו בסייף ומה לי בארירן. אבל במקום סייף נקב הוה, דשייך לגוף העדות טפי, אי בדקינן להו ואמרו אין אנו יודעין — פטור. ואחד אומר כליו שחורים ואחד אומר כליו לבנים, דלא שייך לגוף העדות, אף על פי דמכחשי אהדדי — חייב. הקשה רבינו יצחק ברבי מרדכי: דהכא ילפינן מרוצח ועדים זוממים דאזלינן בתר רובא אף בדיני נפשות, וכן מוכח בריש פרק "בן סורר ומורה" (סנהדרין סט,א). ויבאלו הן הנשרפין" (שם עט,ב) אמרינן: נסקלין בנשרפין ידונו בסקילה הקלה, אף על גב דרוב נשרפים ניהו! ותיירר רבינו תם: דכיון דממה נפשך הוה נהרג, לענין באיו מיתה הוה נהרג לא אזלינן בתר רובא. ועוד יש לומר: דהוי פירושו: וכמחצה על מחצה דמי. והא דפריך התם מעיקרא, כי הוה תני "הנשרפין בנסקלין": תיפוק ליה דרובא נסקלין ניהו — הכי פירושו: לכל הפחות לא גרע, משום דהוה רובא דנסקלין.

ודילמא הך דאסהידו ביה טרפה הוה — ואם תאמר: דחובשים אותו שנים עשר חדש, ואם יחיה לאו טרפה הוא! ויש לומר: דשמא קסבר טרפה חיה. ועוד נראה לי, דאי אין הורגין העדים כשהוזמו אלא אחר שנים עשר חדש, דדילמא הך דאסהידו ביה טרפה — אם כן גם אותו שמעידין עליו אין להורגו עד לאחר שנים עשר חדש. וכיון דלא באו להורגו אלא אחר שנים עשר חדש, והרי לא באו אלא להרוג את הטרפה.

לרבי מאיר דחייש למיעוטא כו' — מדקאמר "לרבי מאיר" ולא קאמר "היכי אכלינן", משמע דלא קיימא לן כרבי מאיר דחייש למיעוטא. וקשה: דבפרק "הלוקח בהמה" (בכורות כד,א) פסיק רבי יוחנן כרבן שמעון בן גמליאל דאמר: הלוקח בהמה מניקה מן הגוי דפטורה מן הבכורה כשנה כרוך אחריה, משום דלא מרחמא ליה אלא אם כן ילדה. אבל מטעם חלב לא מיפטר, אף על גב דרוב בהמות אינן חולבות אלא אם כן יולדות. אלמא חיישינן למיעוטא אף על גב דליבא חזקה בהדי מיעוטא. דאי אמרינן אוקי בהמה בחזקת שלא ילדה — אדרבה, העמד וולד בחזקת שאינו קדוש בבכורה, שהיה חולין במעי אמו! ויש לומר: דרבי יוחנן לא פסיק כוותיה אלא בהא דלא מרחמא אלא אם כן ילדה,

עיונים

ליחוש דילמא במקום סייף נקב הוה ואף שיש אופנים שונים בהם הורגים אדם, שבהם אין חשש כזה, וכגון כשהטביעו בנהר, מכל מקום התורה התייחסה במפורש למקרים בהם הדבר לא ניתן לבדיקה. כגון שהיכה את רעהו בכלי עץ ובכלי ברזל (ראה במדבר פרק לה) (תוס'). והתקשו ראשונים: והרי ר' עקיבא ור' ישמעאל אמרו (מכות ז,א) כי אילו היו בסנהדרין היו פוטרם את הרוצחים ממתה מחשש זה עצמו, שהיו שואלים את העדים שמא היה נקב במקום הסייף, ולא היו העדים יכולים לענות על כך! וכתבו בתוס' כי ר' עקיבא סבור כתלמידו ר' מאיר, שיש לחשוש למיעוט (ומוסיף עליו, שלדעת ר' עקיבא אין לסמוך על הרוב אפילו במקום שאי אפשר לבדוק את הדבר). ועוד הביאו בשם רבינו תם, כי לשטת ר' עקיבא, אף שבסתם סומכים על הרוב והורגים את הרוצח, מכל מקום, אם שואלים את העדים שמא היה נקב במקום הסייף ואינם יודעים לענות — הרי זה מטיל ספק בעדותם, ועל ידי כך פוטרם את הרוצח. אבל הרמב"ן חלק על עיקר סברה זו, שכוין שהתורה הלכה אחר הרוב ולא הצריכה לשאול אותם — הרי זה כאילו אמרו העדים "אין אנו יודעים". ועוד, וכי אם רצו בית דין לעקור פרשת רוצחים מן התורה הרשות בידם?! והרמב"ן עצמו הסביר כי ר' עקיבא עוסק בנקב שהעדים יכולים לעמוד עליו האם נעשה על ידי סייף או שהיה בו קודם (אלא שבוחר כלל אינם בודקים את הדבר), ואילו כאן מדובר בנקב פנימי, שלא ניתן לעמוד עליו בשום אופן, ומכאן הוכחה

שהתורה מסתמכת על הרוב. **משחיטה עצמה** שבה עוסקת סוגיה זו, שהרי השאלה מניין שהולכים אחר הרוב באה בהקשר דבריו של רב הונא (לעיל ט,א), שבהמה שנשחטה כראוי בחזקת היתר עומדת עד שיוודע לך שנטרפה. **לר' מאיר דחייש למיעוטא** שיטת ר' מאיר נאמרה ביחס לדין קטן וקטנה, שבניגוד לדעת חכמים סבור ר' מאיר שקטן וקטנה לא חולצים ולא מייבמים עד שיגדלו. קטן — שמא יימצא סריס, קטנה — שמא תימצא איילנית, ונמצא בא על אשת אחיו שלא במקום מצוה (יבמות סא,ב). והוא אותו מקרה לגביו שאלה הגמרא בתחילת הסוגיה מנין שהולכים בו אחר הרוב. **וכי תימא לר' מאיר הכי נמי דלא אכיל בישרא** תמה רמב"ן: כיצד ייתכן לומר כן? והרי נאמר "בכל אות נפשך תאכל בשר" (דברים יב, כ) והסביר כי אין ללמוד מפסוק זה חובת אכילת בשר, אלא רק היתר לעשות כן.

אורה ההלכה

לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין עדים זוממים, אם נהרג זה שהעידו עליו בבית דין על פי עדותם, ורק אחר כך הוזמו העדים — אינם נהרגים. כברייתא. (רמב"ם ספר שופטים הלכות עדות פ"ב ה"ב).

מסורת הש"ס
ה. ראה חולין ט,א.
ו. מכות ה,ב. ילק"ש תורה תמג. תתקכג.
ז. ראה חולין כח,ב.
ח. יבמות סא,ב. קיט,א.
גיטין ב,ב. ע"ז לד,ב. מ,ב.
חולין ו,א. פ,א. בכורות יט,ב. כ,א. מ,ב. נדה לא,ב. מח,א. ילק"ש תורה תתפד. וראה ירושלמי דמאי פ"ב ה"א.

גרסות
וניחוש שמא במקום בכתי"מ ועוד: **ניחוש שמא במקום**.
שמא במקום סייף נקב הוה בחלק מכתה"י נוסף: **ודילמא הא דאמר רחמנא ליקטליה דשפי לדמיה בריבדא דכוסילתא** וראה בש"מ.
דרב שימי בכתה"י: **דרב שימי בר אשי**.
ואמר ליה מלים אלה חסרות בכתה"י.

לשוך
ברבי מקורו של התואר "ברבי" (או "בריבי") הוא כקיצור של "בן רבי". אולם כבר בדורות התנאים נעשה כיוון זה תואר כבוד לאדם גדול וחשוב בדורו במשמעות: בן גדולים, בן חכמים, בן כשהיה בנו של אדם חשוב בדורו ובין שלא היה. לעיתים קראו לאדם רק "ברבי" כתואר כבוד, אף בלי לציין את שמו.

